

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

«Relació» i «Cobles de la conquesta dels francesos»: textos anònims algueresos del segle XV
August Bover i Font

Catalan Review, Vol. VII, number 1 (1993), p. 9-36

«RELACIÓ» I «COBLES
DE LA CONQUISTA DELS FRANSESOS»:
TEXTOS ANÒNIMS ALGUERESOS
DEL SEGLE XV

AUGUST BOVER I FONT

Entre la literatura generada per l'expansió catalana Mediterrània enllà, hom hi pot trobar la *Relació* i les *Cobles* de la conquesta dels francesos, textos que descriuen un dels episodis bèl·lics de l'ocupació de l'illa de Sardenya, concretament l'assalt de la ciutat de l'Alguer la nit del 5 al 6 de maig de 1412 per part del vescomte de Narbona, que els algueresos van desbaratar. Aquests textos han romàs mig oblidats al marge de les històries literàries, i són encara força desconeguts, tot i que el 1869 Manuel Milà i Fontanals els havia donat a conèixer ja a Barcelona,¹ i que han estat editats —amb intencions diverses— unes quantes vegades.²

---

¹ «Lo Gay Saber», núm. XXIX (01.05.1869), 225-226; veg. A. Bover i Font, *La represa de relacions culturals amb l'Alguer*, «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», II [= *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, 2] (1981), 409-416.

² Pasquale Tola, *Codex Diplomaticus Sardiniae*, II (Torí 1868), 46-48 —n'hi ha edició facsimil: (Sàsser 1985)— Manuel Milà i Fontanals, dins *La llengua catalana a Sardenya*, «Lo Gay Saber», núm. XXIX (01.05.1869), 225-226; Pier Enea Guarnerio, dins *Il dialetto catalano d'Alghero*, «Archivio Glottologico Italiano», IX (1886), 285-289; Eduard Toda, *La poesia catalana a Sardenya* (Barcelona s. a. [1888], 11-16 —només les *Cobles*—, i *Un poble català d'Itàlia. L'Alguer* (Barcelona 1888) —hi ha la reedició: *L'Alguer. Un popolo catalano d'Italia*, amb traducció, introducció i notes a cura de Rafael Caria (Sàsser 1981)—; Antonio Sanna, *Due testi antichi in dialetto algherese (catalano): «Relacio» e «Cobles de la Conquista des Fransesos»*, «Anali della facoltà di Lettere, Filosofia e Magistero della Università di Cagliari», XVII (1950), 213-222 —treball reproduït dins: Antoni Ballero de Candia, *Alghero, Cara de Roses* (Càller 1961), 427-433; Manuel Pagès i Mercader, *Estampes de Sardenya* (Barcelona 1960), 122-123 (només les *Cobles* i el començament de la *Relació*); Pasqual Scanu, *Alghero e la Catalogna* (Càller 1964²), 149-15² (només les *Cobles*)—; i Maria A. Roca Mussons, *Il visconte traditore. Analisi di alcuni aspetti delle «Cobles de la conquista*

LA HISTÒRIA

Marià V d'Arborea (-1386-1407) era un infant molt petit quan l'any 1387 va succeir el seu germà Frederic I i no va assumir el govern del jutjat fins l'any 1404, en què va morir Elionor, la seva mare, que havia exercit la regència. Marià, però, va morir pocs anys després (1407), sense descendència, i no el va succeir el seu pare, Brancaleó Dòria, tot i que ho pretenia, sinó que va ser elegit el vescomte Guillem II de Narbona, que com a nou jutge va prendre el nom de Guillem III d'Arborea, el qual va prosseguir la lluita contra la dominació catalana.

Per aquell temps, a Sicília, Martí el Jove «havia decidit de passar personalment a Sardenya, a fi de posar terme a l'estat en què es trobava l'illa, gairebé d'ençà de la conquesta».³ Així, l'octubre de 1408 va salpar de Tràpani amb un petit nombre de vaixells, alhora que el seu pare, a Barcelona, feia veure a les Corts l'oportunitat d'intervenir a Sardenya. La campanya va tenir uns bons inicis, els castells de Càller, l'Alguer i Longosardo van ser socorreguts i un petit estol genovès que es dirigia a l'illa va ser capturat. Davant de la imminència del perill, Guillem III va aconseguir la unió amb el comú de Sàsser, els Dòria i els Malaspina.⁴ Amb l'arribada dels reforços de Catalunya, Martí el Jove es va disposar a combatre'ls. La batalla definitiva va tenir lloc a les planes de Sanluri, el 30 de juny de 1409, i Martí, amb un exèrcit molt inferior a l'enemic, va vèncer el vescomte i va fer presoner Brancaleó Dòria. Guillem III va poder fugir a Narbona, des d'on va dedicar-se a preparar una nova campanya.

---

dels francesos, «Studi Ispanici» (1987/1988), 23-46. No he pogut veure el treball d'Antoni Paba, *Un exemple de poesia narrativa a l'Alguer: les «Cobles de la conquesta dels francesos»*, encara inèdit, presentat al col·loqui de l'Associazione Italiana di Studi Catalani *La cultura catalana tra l'Umanesimo e il Barocco* (Venècia, 24-27.03.1992). Jordi Carbonell fa referència a les *Cobles* a *La llengua i la literatura medieval i moderna, dins Els catalans a Sardenya*, a cura de J. Carbonell i Francesco Manconi (Barcelona 1984), 97 —hi ha una versió italiana d'aquest llibre: *I catalani in Sardegna* (Milà 1984)—. D'altra banda, Antoni Arca n'ha fet diverses edicions divulgatives, inclosa una versió teatral.

³ Ferran Soldevila, *Història de Catalunya* (Barcelona 1963²), 538.

⁴ Enrico Costa, *Sassari*, II, primera part (Sàsser 1909), 76.

Sanluri, evidentment, hauria pogut significar la submissió definitiva de l'illa de Sardenya, però les conseqüències d'aquesta victòria van quedar ben aviat neutralitzades. Martí el Jove va morir a Càller el 25 de juliol de 1409 i abans de l'any, el 31 de maig de 1410, moria també el seu pare, Martí l'Humà, i s'extingia d'aquesta manera la dinastia catalana. Mentre es debatia la qüestió dinàstica, els catalans van defensar com van poder les posicions de Sardenya. Pere de Torrelles, capità general de l'illa a la mort de Martí l'Humà, va procurar de mantenir la situació amb els pocs mitjans de què disposava, i si bé es van perdre moltes d'aquestes posicions, Càller i l'Alguer van resistir. Torrelles va morir de malària, a l'Alguer, el mateix 1410, però abans de morir va nomenar com a successor Joan de Corbera. I els consellers de Càller, que ignoraven aquest nomenament, van designar com a capità general el comte de Quirra, Berenguer Carròs. Durant un temps tots dos van continuar la lluita, l'un al nord i l'altre al sud, fins que el Parlament de Catalunya va nomenar Ramon Satrilla com a governador del Nord i, una mica més tard, Acard de Mur com a nou capità general de Sardenya (1412).⁵

Mentrestant, el vescomte de Narbona, que després de la mort de Martí l'Humà havia retornat a Sardenya amb noves forces, decidit a ocupar Sàsser i bona part del Logudor —on comptava amb la col·laboració d'una part important de la població—, va arribar fins a Oristany, però no va sentir-se prou fort per mantenir-hi el setge i es va retirar a Sàsser el mes de setembre. Ja en el 1411, va realitzar diverses accions, amb la intenció de penetrar en el territori d'Arborea. I va ser l'any següent que va intentar prendre per sorpresa la ciutat de l'Alguer. Amb l'ajuda dels vaixells del Comte Roig, bastard d'Amadeu VII de Savoia, que li bloquejaven el port alguerès, el vescomte, amb 300 cavallers i 150 ballesters, entre els quals hi havia nombrosos soldats francesos i ciutadans sasseresos, va assetjar la ciutat la nit del 5 al 6 de maig. Mercès a la foscor, els soldats van poder arribar al peu de les muralles i fins i tot escalar-les, però llavors van ser descobertes per les sentinelles, que van donar l'alarma entre la

⁵ Veg. F. Soldevila, *Op. cit.*, 656-657.

població. Els algueresos, que estaven força a l'aguait perquè sabien que els enemics no eren lluny, encapçalats per Ramon Satriilla, aleshores governador del Logudor, es van llançar sobre els enemics als crits d'*Aragó! Aragó!* i de *Muiren, muiren los francesos i ls traidors dels sassaresos!*, i els van encerclar a la torre de l'Esperó, a la qual van calar foc amb l'ajut de les dones, que hi van dur la llenya. Els assetjants van sofrir una gran derrota, amb nombroses baixes, i si el vescomte va poder fugir, el «bastard de Savoia» va ser fet presoner i decapitat l'endemà de l'Ascensió.⁶

La notícia d'aquesta victòria algueresa es va conèixer aviat a Barcelona perquè el dia 10 del mateix mes de maig hi va arribar la galera de Joan Bartomeu Ferrer, que havia participat en la defensa, enarborant la bandera del vescomte de Narbona, capturada durant el combat. Nou dies després la capital del Principat era l'escenari de la revista passada als 400 cavallers que el Parlament de Catalunya trametia a Sardenya per proseguir la lluita contra Guillem III d'Arborea, a les ordres d'Acard de Mur, nou capità general de l'illa.⁷

Aquest intent de presa de l'Alguer per part del vescomte de Narbona va encendre l'odi entre algueresos i sasseresos⁸ i va donar origen als textos que ara edito i a la commemoració anual dels fets. Efectivament, tal com diu la *Relació*, els algueresos «votaren la festa del gloriós apòstol i evangielista sant Juan de la Porta Llatina... y de festegiar-lo tal dia y cantar en versos algunes de les coses memorables e insignes susehides en aquella jornada, a tal reste memòria de tal vitòria y perquè reste fama de la asagna y valor dels nostres

⁶ Veg. Jerónimo Zurita, *Anales de la Corona de Aragón*, llib. XI, cap. 77; Giuseppe Manno, *Storia di Sardegna*, II (Milà 1835), 92-93; i E. Costa, *Op. cit.*, 77.

⁷ Veg. la *Crònica del Racional de la Ciutat de Barcelona (1334-1417)*, dins «Recull de Documents i Estudis», I, facicle II (novembre 1921), 174-175, i F. Soldevila, *Op. cit.*, 657.

⁸ «Aquest tentatiu del vescomte de Narbona, deixà un fons de odis y de renuncies entre Sasseresos y Algueresos, que se perpetuaren fins als nostres dies perquè gran part de les milícies del vescompte, eren compostes de ciutadins de Sàsser, y ni un fou perdonat dels vencedors», Ramon Clavellet [= Antoni Ciuffo], *L'Alguer. La Sardenya catalana*, dins «Catalonia», 22 (28.12.1906), 5.

antichs moradors d'esra ciutat...», i la van continuar celebrant ben bé fins l'any 1825, com ens ho testimonien els documents aplegats en els apèndixs i les informacions que Eduard Toda va recollir entre els vells algueresos.⁹ Durant la festa es disparaven salves, s'encenien focs d'artifici, es cremava un ninot vestit de soldat francès, es feia una processó en la qual es cantaven les *Cobles* i es passejava els estendards, i durant la missa, després de l'evangeli, de la trona estant es llegia la *Relació dels fets*.¹⁰ No sempre, però, la celebració es va fer d'aquesta manera i moltes vegades els virreis de Sardenya van intentar, en va, d'abolir-la. Així, per exemple, l'any 1628, van aconseguir de prohibir la crema de la imatge del soldat francès.¹¹

ELS TEXTOS

Tant la *Relació* com les *Cobles*, mancades ambdues de qualitat literària, semblen compostes en una data molt pròxima als esdeveniments i ens han arribat anònimament en un còdex del segle XVI, conservat a l'Arxiu Municipal de l'Alguer, que duu el títol següent: *Còpia autèntica del llibre de les serimònies / dels consellers de la ciutat de Barcelonina, / en lo qual al principi stan continuades / algunes cosses que són necessàries saber als consellers d'esta ciutat de l'Alg. / que fins assí se són inviolablement observades. / 1586.*, i que amb la signatura Manuscrit 503 es troba registrat a la pàgina 79 de l'inventari de l'arxiu.

La *Relació*, que hi ocupa les pàgines 77r-78v, és un resum dels fets de la nit del 5 al 6 de maig de 1412 i fa constar el vot de festejar cada any aquesta victòria.

Les *Cobles*, que figuren a les pàgines 81r-83v, descriuen aquests fets en forma versificada i acaben agraïnt la intercessió de l'apòstol

⁹ «Hasta en lo mateix sigle en que vivim nosaltres, s'han cantat á Alguer las *Cobles* de victoria alcansada contra'l de Narbona: los vells del poble me digueren qu'ells las sentiren fins lo any 1825», E. Toda, *Un poble català d'Itàlia. L'Alguer*, 156.

¹⁰ Veg. Manuel Pagès i Mercader, *Crònica descriptiva d'Alguer* (s.l., s.a. [Barcelona 1957]), 45.

¹¹ Veg. E. Toda, *Un poble català d'Itàlia. L'Alguer*, 154-155, i l'apèndix IV d'aquest treball.

sant Joan. Estan constituïdes per una tornada inicial de quatre versos heptasil·làbics¹² que rimen *a' b' c' b'* i 10 estrofes d'un nombre irregular de versos heptasil·làbics (les estrofes I i III tenen 9 versos, les VIII i X en tenen 12, la IX en té 8, i la resta 11). Les estrofes acostumen a repetir, a manera de retronxa i amb algunes variants, els versos

*Múiran, múiran los francesos,
que han fet la traició
al molt alt Rey de Aragó!*

O sigui, que en definitiva totes acaben, amb alguna variant, amb el darrer vers de la tornada inicial: *del molt alt Rey de Aragó!* L'esquema de les rimes, generalment assonants, és el següent:

<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>	<u>IV</u>	<u>V</u>	<u>VI</u>
a	a	a	a	a	a
b	b	b	b	b	b
a	c	c	a	a	c
b	b	b	b	b	b
c	c	c	c	c	d
d (b')	d	b (b')	d	d	e
e	e	d	a	a	f
d (b')	d (b')	b (b')	d (b')	d (b')	e (b')
d (b')	f	b (b')	e	e	g
	d (b')		d (b')	d (b')	e (b')
	d (b')		d (b')	d (b')	e (b')
<u>VII</u>	<u>VIII</u>	<u>IX</u>	<u>X</u>		
a	a	a	a		
b	b	b	b		
c	a	c	c		
b	b	b	b		
d	c	a	a		
b	d	d (b')	d		

¹² Pel que fa al recompte de síl·labes cal tenir present que no sempre s'observen les regles de la prosòdia catalana, com és el cas del vers 8 de la primera estrofa, per exemple: *que nos han fet la trai-ció* (7 síl·labes).

e	e	c	a
b (b')	d	d (b')	d (b')
f	a		e
b (b')	a		e
b (b')	f (b')		d (b')
	f (b')		d (b')

És a dir, doncs, que presenten una estructura semblant a la dels goigs.¹³ A l'època de Toda, la música d'aquestes *Cobles* era ja desconeguda.¹⁴

La llengua d'aquests textos presenta les característiques pròpies del català oriental, com era d'esperar,¹⁵ i conté uns pocs castellanismes: *asagna*, *fiels*, *isla*, *mengua*, *pelea*.

ELS CRITERIS D'EDICIÓ

Transcriu escrupulosament el còdex esmentat segons les normes habituals en l'edició de textos catalans antics. He desenrotllat les abreviatures, he regularitzat l'ús de *c* i *ç* i el de *u* i *v*, he indicat amb punt volat les elisions que avui no tenen representació gràfica i he regularitzat l'ús de les majúscules, l'apòstrof, el guionet, l'accentuació, la separació de mots i la puntuació, d'acord amb les normes del català modern, però he respectat les grafies italianitzants, com ara *vergie*, *arcàngiel*, *ensegnorir*, *merexien* o *fexios*, per *verge*, *arcàngel*, *ensenyorir*, *mereixen* i *feixos*. En el cas de les *Cobles* he numerat les estrofes.

¹³ És conegut l'aprofitament de goigs amb intencions polítiques, veg. Antoni Comas, *Història de la literatura catalana*, IV (Esplugues de Llobregat 1972), 44. Justament els goigs van ser una de les aportacions culturals catalanes a l'illa de Sardenya, i durant el segle XIX, a l'Alguer, l'estrofisme dels goigs s'havia utilitzat per impetrar la pluja en temps de secada, veg. A. Bover i Font, *Els goigs sards*, dins *Els catalans a Sardenya*, 105-110, i *Dos goigs sardo-catalans: sant Baldiri de Càller i la Verge del Roser*, dins «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», XXVII [=Miscel·lània Jordi Carbonell, 6] (1993), 95-110.

¹⁴ «Aquestes coplas tenien sa música. Recordan las narracions antigas que s'acompanyavan ab molts instruments, mes, per desgracia, eixa música no es avuy coneguda.», E. Toda, *Un poble català d'Itàlia. L'Alguer*, 151.

¹⁵ Veg. J. Carbonell, *La llengua i la literatura medieval i moderna*, dins *Els catalans a Sardenya*, 96.

LA «RELACIÓ»

Relació de la victòria que los algueresos tingueren en lo any 1412, en lo jorn de St. Juan de la Porta Llatina. [77r]

En nom de l'onipotent Déu y de la gloriosa vergie Maria y dels benaventurats arcàngiel sant Miquel y apòstol y evangelista sant Juan, patrons d'esta ciutat de Alger.

Memòria sia per lo esdevenidor com en lo any 1412, en semblant die de vui, essent esta ciutat. com vui és, dels sereníssims Reis de Aragó, de immortal recordassió, y governant de governador en esta ciutat y en tot lo present cap de Llogudor mossèn Ramon Satriilles, vingueren los francesos, enemichs de la Corona de Aragó, y per llurs caps y capitans lo bisconde de Narbona y lo bastart de Saboya, los quals, volent-se ensegnorir d'esta ciutat, en tal nit com esta vingueren ab tant silenci y secret que escalaren las morallas, del que, essent-se avists les sentinelles y guàrdies, tocaren a l'arma. Y com los moradors y [77v] abitadors estàvan apersebets, per tenir com tenian los enemichs a prop, foren encontinent a punt, ab sas armas, ballestres y vergues, y trobaren ya los enemichs [que] havian entrada la terra, y resistint-los ab gran valor y esforços daren en ells, y après de gran pelea los retiraren y astringieren en la torre de l'Esparó, seguint lo esforços y valor de llur capità y governador, lo qual, axí bé estava nafrat, no per ço afluxià ni desamparà la batalla, ni dexià de fer tot ço y quant a bon capità convenia, apellidant: *Aragó, Aragó! Muiren, muiren los francesos y los trahidors dels etc.*, y posaren foch en la torre de Esperó, hont se éran retirats, en lo qual conflite, les dones, ab gran coragie y varonil ànim del que merexien per tot temps gran llaor, ajudaren ab fexios de rama y brandons en las mans, acudiren per a posar foch en dit lloch, y a l'últim fonch [78r] nostre Senyor servit dar vitòria als nostres, ab gran mortaldat dels enemichs, entre los quals restà presoner lo bastart de Saboya, llur capità, al qual li fonch llevat lo cap lo endemà de la Assensió del Señor, del dit any, en la plassa que se diu de sant Esteve,* en lo carrer de sant Antoni.

* Hi ha un forat al lloc de l'última vocal.

Per la qual vitòria, havent-la coneguda de mans de l'onipotent Déu y Señor nostre, havent-li fetes gràsies com a bons cristians, votaren la festa del gloriós apòstol y evangelista sant Juan de la Porta Llatina, essent estada en son die, lo qual<s> és de creure fonch intercessor devant del Señor per alcansar-la, y de festegiar-lo tal dia y cantar en versos algunes de les coses memorables e insignes suschides en aquella jornada, a tal reste memòria de tal vitòria y perquè reste fama de la asagna y valor dels nostres antichs moradors [78v] d'esta ciutat, la qual nos sia sempre per espill de voler-los imitar en ser fiels y leyls al nostre Rey y señor y defensar ab lo matex valor y esforços la nostra pàtria y ciutat contra* los que semblant atreviment voldran tenir, fent gràsias y dant llaors al Señor y a l'apòstol y evangelista sant Juan per haver-la lliurada en tal dia de tal invasió, suplicant-lo humilment nos vulga ser advocat y intercessor devant la divina Magestad, que la vulla guardar a ella y tots sos ciutadans de tot perill y sinistre. Amén.

LES «COBLES»

[81r]

Cobles de la conquesta dels francesos

*O visconte de Narbona,
bé haveu mala rabó
de, vós, escalar la terra
del molt alt Rey de Aragó!*

Co[bla]

- I. Escalada la aveu sens falla
mes lo Alguer bé hos ha costat,
los millors homes de armes
los llurs caps y han dexiat,
ab molta ballestraria
y vergadas ab baldó,

---

* Afegit al marge.

dient: *Múiran los francesos,*
que nos han fet la traició,
del molt alt Rey de Aragó!

Co[bla]

[81v]

- II. Lo Monseñor de l'altura,
 que n'és novell capità
 aquell que à pres la empresa,
 ab mossèn Sissilià,
 de toldra a nós la terra
 falsament a traysió.
 Gran fore estada la mengua
 de la Casa de Aragó.
Múiran, múiran los francesos,
que n'àn fet la traició
al nostre Rey de Aragó!

Co[bla]

- III. Defensada nos han la terra,
 los albergans ab gran rigor,
 quant veeren lo mur combatre.
 Cetrillas, governador,
 aquell que nefrat estava,
 mostrà gran esforços y bo,
 dient: *Múiran los francesos,*
que nos han fet la traició
al nostre Rey de Aragó!

Co[bla]

[82r]

- IV. La bandera haveu dexada,
 visconte, mal vostre grat.
 Virgili, que la portava,
 de bona n'és escapat.
 Ferit fonch de un colp de glavi

y nefrat de un virató,
 prestament saltà la escala
 a sercar son companió.
Múiran, múiran...

Co[bla]

- V. La trompeta que aportàvan
 poch li valgué son sonar
 ne l'assalt que atocàvan,
 ca sert no hi gòsan montar,
 ans fugí ab lo visconte
 quan ell veu la destrució
 que faïan* dels francesos
 en la torre de l'Esparó.
Múiran, múiran...

Co[bla]

- VI. En lo bastart de Saboya
 no hos y cal pas esperar,
 que già més castells ni vilas
 no veureu pas escalar,
 puix que en lo Alguer sens falla
 pengiat lo han com un lladró
 y toltà li han la testa
 lo endemà de la Asensió.
Múiran, múiran...

Co[bla]

[82v]

- VII. De les dones vos diré
 diñas són de gran llaor,
 quals tingueren gran coragie
 defensant al llur señor.

* Lectura difícil.

Aportàvan totes lleïa,
 cascuna ab son brandó,
 per metre foch a la torre
 que se apella lo Esparó,
 dient: *Múiran los francesos,
 que han fet la traició
 al nostre Rey de Aragó!*

Co[bla]

- VIII. O traidors de sassaresos,
 ara no hus caldrà clamar,
 que los vostres amichs francesos
 són vinguts a visitar.
 França!, França!, haveu cridada,
 molts francesos haveu vist,
 y per tota vostra vida
 per traidors sareu tenits.
*Múiran, múiran los francesos
 y ls traidors de sassaresos,
 que han fet la trayció
 al molt alt Rey de Aragó!*

Co[bla]

[83r]

- IX. O bisconte de Narbona,
 no hos y cal pas a tornar,
 que en la isla de Sardeña
 no porreu res heretar,
 mas tornà-vo'n en mal-hora
 en Narbona a fer traició,
 si no voleu que hos lleve la testa
 lo molt alt Rey de Aragó.
Múiran, múiran...

- X. Grans llaors li sian donadas
 a l'apòstol sant Joan,

la* de la Porta Llatina.
Fem-li festa cascun any
aquell que per nós pregava,
tots fasam-li oració,
que suplique a Déu lo Pare
que nos guarde de traició.
*Múiran, múiran los francesos
y-ls traidors de sassaresos,
que han fet la traició
al molt alt Rey de Aragó!*

Finis

AUGUST BOVER I FONT
UNIVERSITAT DE BARCELONA

---

* Llegiu: lo.

APÈNDIXS

I

RELACIÓ DELS DETALLS DE LA CELEBRACIÓ DE LA FESTA (mitjan s. XVI)

La salve se ha de fer per la festa de Sant Joan de porta llatina axí la nit com lo matí en la professó y despres dinar al cantar la cansó.

La nit se fan los fochs al tocar de la oració y se tira divuyt mortarets y dos peces y la matexa nit dos dotzenes de cohets voladors y los fochs grechs se repartexen ab alguns cavallers y ciutadans y se tiran la matexa nit y se fá una granada y una trompa.

Item lo endema de matí á la professó se tiran dotze morterets y dos peçes y se tiran una dotzena de cohets voladors y una roda.

Item lo dit die al despres dinar quant se canta la cansó se tiran divuyt mortarets y dos peçes y tres dotzenes de cohets voladors y se fa una statua de un frances plena de artiffiçis de foch.

Item se fan axibe una dotzena de cohets corradors ab corda y se repartexen entre la nit lo matí á la professó y al despres dinar á la cançó.

Notta la polvora se ha de dar per fer la contra escrita festa.

Primo, per quaranta y vuyt mascles á sinch sous per mascle y per llenyar per terra, 4 lliuras.

Item per les sis peçes á 9 lliures per peça, 54 lliures.

Item per dotze dotzenes de fochs grechs, y sis dotzenes de voladors, 26 lliures.

Item per dos rodes y una granada, 20 lliures.

Item los cohets de las cordas la nit y á la professó quant se canta la cansó (en blanch).

Item per lo frances, 5 lliures.

Item una rima de paper per los cohets y fochs grechs.

Item quatra lliures de fil per dits cohets y demes artiffiçis.

Item se dona un caxo y mig mistos per dits artiffiçis.

Eduard Toda, *Recorts catalans de Sardenya* (Barcelona, s.a. [1887]), 8-9.

II

RELACIÓ DE MÉS DETALLS DE LA FESTA
(final s. XVI)

Item la vigilia del die de St. Joan de porta llatina á 5 de maig se fan fochs á la nit y se tiran 24 mascles y tres pesas y lo die de dit Sant á sis de maig se fa professo y se canta la cansó dels francesos en la porta de la casa de la ciutat. Y se tiran altres tres pesas y 24 mascles, ço es vuyt mascles y huna pesa al portal real, al baluart de la madalena altres vuyt mascles y huna pesa y al *castellás* (torre del Esperó) altres vuyt mascles y una pesa. Y mes dotze dotzenes de fochs grechs, coets vuyt dotzenes de corradors y quatre dotzenes de voladors, una Roda, una espasa y una granada, ço es la nit la trompa y la mitat dels coets y la granada, y lo die la roda ab laltre mitat dels coets. Y se fan los personatjes de Sant Joan y Sant Miquel que van ab la professó dit die y los angels, y se portan las banderas de la ciutat.

III

ANTON JAUME —SECRETARI MUNICIPAL
DE L'ALGUER DEL SETEMBRE DE 1608
AL 24 DE JUNY DE 1621— VA ANOTAR
QUE ANDREU BACALLAR —BISBE DE L'ALGUER
ENTRE 1578 I 1605— VA REDUIR TOTS ELS VOTS
DE LA CIUTAT A CINC, ENTRE ELS QUALS
ES MANTENIA LA COMMEMORACIÓ
DE LA FESTA QUE ENS OCUPA.

Lo die de Sant Joan de portallatina es festa per solemnitat.

IV

ADDICION y EXPOSICION sobre el Dialogo dicho en la libertad del Françes, ossea *Françoi* que cada año suele quemar la noble Ciudad de Alger... librado solamente por el año 1628 a peticion de sus hijos los de Saçer

Françes

Heu me miserum
Quia vilis factus sum!

EXPOSITIO

Si mis hijos no me vieran
Padeçer tantos dolores
Mis males fueran menores,
Ni ellos deshonorra tuvieran.

D.n Miguel Comprat Sassares

Noli timere, quiq qui tetigit te, tanget pupillam oculorum meorum.

EXPOSITIO

No os dejaré padeçer
Pues soy vuestro hijo honrado
Porque el morir vos quemado
Fuera afrenta a mi hazer.

Françes

Spes mea tu in die afflictionis
Libera me, quia Pater tuus sum.

EXPOSITIO

Tu mi esperansa eras
 En esta mi affliçion
 Tu mi gran Consolaçion
 Tu mi bien, mi querer eras.

D.n Miguel Comprat Sassares

Unam petii a Domino
 hanc requiram.

EXPOSITIO

Una cosa sola pido
 Y sola esta he de buscar
 Que no se deje afrentar
 A mi Padre tan querido.

Françes

Si hoc fuerit unguentum,
 effusum erit nomen tuum.

EXPOSITIO

Hijo seras medicina,
 Cura tuya, y de mi mal,
 Si de una afrenta tal
 Libras esta alma mesquina.

D.n Miguel Comprat Sassares

Orans pro Rege Sassarensi
 Pro Gallo; ne uratur Domine,
 Ne des patrem meum in perditionem.

EXPOSITIO

El amor paterno es tal,
 Que es fuerza a mi que le pida
 Que no sufra por su vida
 En mi padre tan gran mal.

El Baron Manca Sassares

Non credebam narrantibus mihi
 donec ipse vidi; ne facias Domine
 opprobium nostrum.

EXPOSITIO

Muchas vezes no he creydo
 Lo que ahora veo aquí,
 Y pues lo veo vengo a ti
 Señor, que le libres pido.

D.n Gaspar Pilo Sassares

Vide Domine afflictionem meam,
 Considera quia ego tecum sum.

EXPOSITIO

Grande afrenta se me haze
 Señor en su campaña,
 Y si bien jusga no es mia
 Si esso a su Excellençia plaçe.

D.n Bernardo Sanna Alguerés

Domine ne corrumpas insignia.

EXPOSITIO

Señor es antigüedad
 Que a costumbra en este dia
 Hazer con grande alegría
 Aquesta Noble Ciudad.

El Baron de Sorso

Patres nostri manducaverunt uvam acerbam, et Parentes nostri destructi sunt.

EXPOSITIO

Nustros Padres causa fueron
 Que esta afrenta nos suframos,
 Y pues hijos nos hallamos,
 Paciencia pues lo hisieron.

El Governador de Capudoro

Propter delicta eveniunt nobis mala; sed libera nos a malo.

EXPOSITIO

Verdad, que son nuestros males
 Causa de nuestra vergüenza
 Però, Señor, indulgencia
 Que nos libre de otros males.

*Gracia obtorgada del Virey a los Sassareses
 en favor de su Padre*

Vos qui sequuti estis me, eruam vos de ignominia vestra, et Patrem
 vostrum salvare faciam.

EXPOSITIO

No sofre Persona Real
 Deshonra en sus servidores,
 Y pues los soíjs Señores
 No sufriré cosa tal.

ADDITIO

Pues tengo bien conoçido
 Que nunca me haveis dejado,
 Haré que no sea quemado
 Vuestro Padre tan querido.

VOCATIO

Venga D.n Fran.co amado
 Que el hará mi embajada
 A los Iurados, y haga
 Que el Françes no sea quemado.

MISSIO

Señor, vaya de mi parte
 Al Señor Iurado en Cabo,
 Y diga, que soy rogado,
 Que el Françes no se maltracte.
 A los otros diga assi
 Pues estan halli presentes,
 Que es rason a tales gentes
 Se satisfaga por mi.

INSTANTIA

Si disen, que no es rason

Se quite esta antigüedad,
 Diga le den libertad,
 Qu esta es mi resolücion.

Nobilis D.n Franciscus Amat nuntial sibi exposita

EXPOSITIO

Señores vengo embiado
 De parte de Su Excelencia
 Que al Françes se de indulgencia
 Y que no sea maltratado.
 Dicho me lo han, y rogado
 Los Señores Sassareses
 Como hijos de Franceses
 Que el Padre no sea quemado.

El D.r Vellino Sassares, y Iurado Segundo
 Quam dulcia auribus meis eloquia tua!

EXPOSITIO

O dulce hablar que hase
 Señor D.n Fran.co Amado,
 Pues soy Segundo Iurado
 Lo haré porque me plaçe.

Los quatro Iurados de Alguer responden a D.n Fran.co Amat
 Durum est contra stimulum calcitrare.

EXPOSITIO

Pues requiere Su Excellencia
 Que el Frances no sea quemado,

Señor D.n Fran.co Amado,
Le diga buena paciencia.

SUPER EXPOSITIONEM

Pues que ganar no podemos
Si contra de el contrastamos
Per esta vez le libramos
Y otras dos lo quemaremos.

D.n Fran.co Amado

Sic honorabitur quemcumque voluerit Rex honorare, ne indignatio eius super nos veniat.

EXPOSITIO

Desta suerte será honrado
Quien a su Dueno obedesse
Si mereçe, o no mereçe
No busquemos tal cuidado.

El Señor Obispo Machin Algueres

Liberate eum quia ipse vult.

EXPOSITIO

Pues no quiere sea quemado
Le libre con regosijo,
Y mi Sobrino, que es el hijo
Se de en su casa recado.

Los Iurados de Alguer

Solvite eum, sinite abire.

EXPOSITIO

Que se desate el Françes
 Mandamos, *et hoc in quantum*
Possumus pro hac vice tantum,
 Que es desir por esta vez.

Los muchachos de Alguer

Ecce maledictus, lapidemus eum.

EXPOSITIO

Pues tus hijos te han librado
Maldit Françes traydor
 Aora has de morir peor
 Moriras apedreado.

Escribe Alguer a Caller

Fecit redentionem plebis suae.

EXPOSITIO

Hise la redempcion
 Saçer de su Padre honrado
 Pues a quemar condenado
 Fue libre a su peticion.

Responde Caller a Alguer

Inimicus ero inimicis tuis, et odiantes te disperdam.

EXPOSITIO

Pues que Saçer redimio
 A su Padre tan querido

Le sea comun enemigo
Que otro y tanto haré yo.

SUPER EXPOSITIONEM

Por proximo no le tengo
Pues de mi está lontano,
Y pues a ti es sercano
Has lo que a desir te vengo.

Satis etc. etc. etc.

V

REBUT DE NICOLAU CANU (1678),
CONSTRUCTOR I PINTOR DEL NINOT
D'AQUELL ANY

He rebut yo Nicolao Cano, pintor, de Mestre Francisco Saillas, conseller quint, quatre lliures treze sous per la factura y peinta de lo francés esseptuat la tela que la te dada lo negoci de don Gavi olives, y per que constia fas fer lo present de ma de altri y fermada de la mia. Alguer a 2 de Maig 1678.

—Nicola Canu.

Pier Enea Guarnerio, *Il dialetto catalano d'Alghero*, «Archivio Glottologico Italiano», IX (1886), 290.

Eduard Toda, *Un poble català d'Itàlia. L'Alguer* (Barcelona 1888), 155.

VI

NOTES DEL CANONGE QUERQUÍ
SOBRE AQUESTA CELEBRACIÓ (1748)

Funcion y procession el dia de S. Juan ante Portam Latinam.

A seis de Mayo de cada año el Cabildo con asistencia del Magistrado, todas las Religiones Cofradías y Gremios haze por voto Procession general por la victoria, que en semexante dia los Moradores desta Ciudad tuvieron contra los Franzeses: y se cantan dos motetos, el uno en la calle, eo plaza de la Iglesia de S. Antonio Abad, donde sucedió la victoria, y fué degollado el bastardo de Saboya general de dichos Franzeses; y el otro en la puerta de la casa de la Ciudad, donde se conservan los Estandartes de dichos Franzeses los que en estos años passados dos de los matriculados llevavan á caballo, precediendo á la Procession, y de pocos años á esta parte han dexado de llevarlos por ser muy laceros y raidos, y en la Procession se canta el himno *Tristes erant Apostoli*, etc.; però en la plassa de S. Antonio Abad se empieza despues el Motete, el hymno *Tè Deum laudamus*, concluido el qual se buelve al primer himno *Tristes*, etc.; y en la Iglesia Cathedral se canta el versículo y oracionn de gracias y la Missa Canonical de S. Juan ante Portam Latinam.

VII

Plànol de l'Alguer, que correspon aproximadament al segle XIX, on són localitzats els topònims esmentats en aquest treball.